

Standaardtaal en talige diversiteit in het onderwijs

Advies over de omgang met taalvariatie, meertaligheid en het Standaardnederlands in het onderwijs in Nederland en Vlaanderen

Adviescommissie 'Standaardtaal en talige diversiteit in het onderwijs', maart 2020

Inhoudsopgave

<i>Inleiding</i>	3
Afbakening en terminologie	3
<i>Overwegingen</i>	5
Onderzoek	6
Bestaand beleid	7
Grondslagen voor beleidsadviezen	8
<i>Adviezen</i>	10
Adviezen rondom standaardtaal	10
Adviezen rondom talige diversiteit	10
Adviezen m.b.t. doelgroepen	11
Adviezen rondom hulp aan scholen en leraren	12
Slotopmerking	13
<i>Commissie</i>	14
<i>Auteur</i>	14
<i>Verder lezen</i>	15

Inleiding

Hoe gaan we om met Standaardnederlands, taalvariatie en meertaligheid in het onderwijs? Dat is een belangrijke en actuele kwestie, die vraagt om verstandig beleid. Om die vraag te beantwoorden heeft het Algemeen Secretariaat van de Taalunie een commissie ingesteld met Nederlandse en Vlaamse deskundigen op het terrein van onderwijs, onderwijsbeleid en onderzoek naar taalvariatie en meertaligheid. De commissie brengt met deze tekst haar advies uit aan het Algemeen Secretariaat.

De commissie sluit in haar advies aan bij twee recente publicaties: *Iedereen taalcompetent!*, de visie van het Algemeen Secretariaat op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw, en de *Visie op taalvariatie en taalbeleid* van de Adviescommissie Taalvariatie, plus de daaropvolgende implementatieplannen van de Taalunie. Beide publicaties hebben raakpunten met de thematiek van standaardtaal, taalvariatie, meertaligheid en onderwijs, maar het onderwerp staat er niet centraal. Dat is wel het geval in dit advies, dat expliciet gaat over de omgang met standaardtaal en talige diversiteit op school. Verder steunen de adviezen direct of indirect op wetenschappelijke literatuur en op de kennis en expertise van de leden.

Deze adviestekst bevat overwegingen van de commissie voor het maken van beleid voor de omgang met standaardtaal, taalvariatie en meertaligheid in het onderwijs. De kern van de tekst zijn de adviezen aan het einde. Naast algemene adviezen geeft de commissie ook specifiekere aanbevelingen voor hulp aan scholen en leraren om dat beleid vorm te geven.

De adviezen van de commissie zijn bedoeld als vertrekpunt voor het Algemeen Secretariaat bij het formuleren van zijn beleidsvisie op de omgang met standaardtaal, taalvariatie en meertaligheid in het onderwijs.

Afbakening en terminologie

Met *onderwijs* wordt in dit advies al het onderwijs tot aan het hoger onderwijs bedoeld: voor- en voerschoolse educatie, kleuter- en lager onderwijs of basisonderwijs, secundair of voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs. Het hoger onderwijs valt niet binnen het bereik van dit advies; daarvoor bestaat apart taalbeleid.¹

De opdracht van de commissie beperkt zich tot de situatie in Nederland en Vlaanderen. Ook het Nederlandstalige onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest hoort bij het Vlaamse onderwijs; dat beleidsterrein valt onder de Vlaamse Gemeenschap. De niet-Europese delen van het taalgebied (Suriname en de Caribische eilanden) blijven in dit advies buiten beschouwing.

Hoewel de opdracht van de commissie in eerste instantie de variatie in en om het Nederlands betrof, spelen in de onderwijspraktijk ook andere (thuis)talen een rol – bijvoorbeeld talen van kinderen uit gezinnen met een migratieachtergrond en talen van nieuwkomers. Omdat die meertaligheid in het beleid niet genegeerd kan en mag worden, is

---

¹ Zie onder meer:

- het Nederlands/Vlaams Platform Taalbeleid Hoger Onderwijs, www.taalbeleidhogeronderwijs.org
- het Nederlandse wetsvoorstel over taal en toegankelijkheid, www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/09/09/wetsvoorstel-taal-en-toegankelijkheid
- het advies van de Vlaamse Onderwijsraad over taalbeleid in het hoger onderwijs, www.vlaanderen.be/publicaties/taalbeleid-in-het-vlaamse-hoger-onderwijs-advies-vlor

die in de overwegingen en de adviezen van de commissie meegenomen. Voor *taalvariatie* en *meertaligheid* samen is voor de overkoepelende term *talige diversiteit* gekozen.

Onder *Nederlands* verstaan we alle variëteiten van die taal. De in Nederland onder het Europees Handvest erkende regionale talen Fries, Nedersaksisch en Limburgs gelden formeel als aparte talen. Desondanks is goed beleid rondom talige diversiteit voor sprekers van die talen even relevant als voor gebruikers van andere talen of variëteiten van het Nederlands.

Standaardnederlands is de taalvariëteit die als de algemene taal in het Nederlandse taalgebied fungeert, aanzien en erkenning geniet als voertaal van overheid, onderwijs, media en andere centrale instituties van de samenleving, en die de meeste permanente inwoners van het taalgebied in elk geval receptief beheersen. Het geschreven Standaardnederlands is grotendeels uniform (al zijn er verschillen per land), is als taalsysteem beschreven en gecodificeerd in onder meer woordenboeken en grammatica's en ook in schoolboeken, en wordt als norm geaccepteerd en gehanteerd. Het is ook de vorm die vreemde- en tweedetaalleerders aangeboden krijgen.

In dit advies worden de begrippen *standaardtaal* en *Standaardnederlands* gebruikt. Het is goed om te beseffen dat die termen niet voor iedereen positieve connotaties hebben. Dat hangt onder andere samen met het feit dat het Standaardnederlands lange tijd als de absolute norm gold voor de kwaliteit van de taal en het taalgebruik van niet-standaardtaalsprekers en daarmee voor hun mate van beschaafdheid. De in het verleden in het onderwijs gangbare praktijk van het actief veroordelen, ontmoedigen en afleren van vormen van het Nederlands die niet aan de 'standaard' voldeden, heeft ertoe geleid dat de standaardtaal door velen als vreemd en bedreigend in plaats van eigen en vertrouwd werd beschouwd. Toch ligt die tijd volgens de commissie ver genoeg achter ons om de gebruikelijke begrippen *standaardtaal* en *Standaardnederlands* als neutrale termen te hanteren.

Overwegingen

Taal is in het onderwijs alomtegenwoordig. Instructietaal in de klas, lesmateriaal, iedere vorm van overhoring en examinering, communicatie tussen leraren, begeleidend/ondersteunend personeel, leerlingen en ouders/verzorgers (mondeling en schriftelijk) – niets in en rond het onderwijs functioneert zonder taal. Taal in het onderwijs is dus heel wat breder dan alleen het schoolvak ‘taal’ of ‘Nederlands’.

De belangrijkste opdracht van het onderwijs is om leerlingen voor te bereiden en toe te rusten op hun toekomst in de wereld. Daarom moet het inspelen op grote maatschappelijke ontwikkelingen, in *ledereen taalcompetent!* beschreven als migratie, digitalisering en de overgang naar een lerende samenleving. Taal speelt ook daarin een sleutelrol: je hebt taal nodig om jezelf uit te drukken, met anderen te communiceren en informatie te verwerken, zodat je onderdeel kunt zijn van een sociaal netwerk, de maatschappij en de cultuur. Leerlingen moeten op school op al die gebieden competent worden. Daarvoor hebben ze kennis en vaardigheden nodig en moeten ze attitudes leren ontwikkelen. In de plannen voor de curriculumvernieuwingen in zowel Vlaanderen als Nederland is die lijn terug te zien, ook specifiek voor het onderwijs Nederlands.

Nu bestaat er meer taal dan ‘het Nederlands’: niet alleen bestaat daarbinnen veel variatie (lokaal, regionaal, nationaal, sociaal, etnisch), maar er worden in Nederland en Vlaanderen ook nog andere talen dan Nederlands gebruikt. De opdracht van de commissie is om advies te geven over te vormen beleid rondom standaardtaal en talige diversiteit in het onderwijs.

Om onderwijs succesvol te laten zijn, moeten leerlingen zich goed voelen en gehoord worden. Erkenning van en respect voor ieders achtergrond, met inbegrip van de taal of talen die de leerlingen thuis gebruiken, is daarbij essentieel. Hoe beter scholen en leraren op talige diversiteit inspelen, hoe kleiner de kans dat leerlingen nadelen ondervinden van bijvoorbeeld verschillen tussen het taalgebruik thuis of met hun vrienden en vriendinnen en dat in de klas. En, hoe groter de kans op het succesvol leren beheersen van de standaardtaal.

Talige diversiteit

Het bijzonder diverse dialectcontinuüm van het Nederlands zorgt van oudsher voor veel taalvariatie. Met de groeiende mobiliteit zijn vooral vanaf de twintigste eeuw de lokale verschillen in wisselende mate vervaagd, maar er zijn wel nieuwe en andersoortige variëteiten op het toneel verschenen.

Zo neemt in Vlaanderen *tussentaal* in al haar vormen een prominente plaats in. Dat is omgangstaal die veel sterker regionaal getint is dan de standaardtaal, maar minder aan plaats of streek gebonden is dan dialecten. Die tussentaal voelt voor veel mensen meer eigen dan het Standaardnederlands. De vroegere situatie, waarin het dialect de ‘lage code’ was en de standaardtaal de ‘hoge’ en beide codes in taalstructureel opzicht strikt gescheiden waren (diglossie), is voor veel Vlamingen inmiddels veranderd in een situatie van diaglossie: in het Nederlands dat zij spreken, bewegen ze zich binnen een voor elk individu verschillend continuüm tussen de uitersten dialect en standaardtaal. Daar komt voor veel mensen nog het gebruik van andere talen bij: talen van mensen met een migratieachtergrond, zoals Arabisch en Turks, naast Frans, Engels enzovoort.

In Nederland is een groter deel van de bevolking van jongs af aan meer vertrouwd met de standaardtaal, die voor hen minder als vreemd of formeel overkomt. Toch bestaan ook in Nederland grote en levendige streektaalgemeenschappen en is er veel regionale, sociale en

etnische variatie. In grote delen van Nederland bedient men zich van grootschaligere dialectvormen (ook wel regiolecten genoemd) naast de standaardtaal en regionale variëteiten daarvan. Naast die variatie spelen in het openbare leven en het privédoemijn tal van andere talen een rol, net als in Vlaanderen.

De verschillende variëteiten van het Nederlands hebben niet allemaal hetzelfde prestige. Hoewel elke variëteit in puur taalkundige zin het predicaat 'taal' verdient, ervaren veel taalgebruikers het Standaardnederlands als maatschappelijke norm, bijvoorbeeld in het onderwijs, in de media, in veel werkomgevingen en in het contact met de overheid.

Dat het Standaardnederlands zo wordt ervaren en die positie ook feitelijk heeft, is ten eerste historisch zo gegroeid; het is al eeuwen de gemeenschappelijke cultuurtaal, die ook in politiek en onderwijs status heeft. Ten tweede is het in de praktijk de enige taal die in ons hele taalgebied in zo goed als alle publieke en private domeinen kan worden ingezet. Alle andere variëteiten bestrijken een beperkter terrein, zijn over het algemeen veel minder gecodificeerd en worden in minder maatschappelijke domeinen gebruikt. Veel van die variëteiten beperken zich bovendien tot de spreektaal en hebben niet of nauwelijks een schriftcultuur.

Onderzoek

Er is en wordt nog steeds veel wetenschappelijk onderzoek gedaan naar standaardtaal en talige diversiteit in het onderwijs, bijvoorbeeld naar de prestaties van leerlingen die thuis al dan niet dialect of een andere taal gebruiken en naar de taalattitude van leraren en leerlingen. Uit diverse onderzoeken blijkt dat de standaardtaal prestige heeft en als norm geldt. Toch is het Standaardnederlands als gevolg van zijn historisch gegroeide normatieve positie voor sommigen stijf en onnatuurlijk en kan het door leerlingen en leraren als een obstakel ervaren worden; dit geldt vooral voor de Vlaamse situatie. In de onderwijspraktijk staan communicatie en vakinhoud voorop. Daarbij bedienen leraren zich vanuit didactische of pedagogische overwegingen niet zelden van een continuüm aan taalvormen, van dialect via tussentaal tot standaardtaal.

Leerlingen met een andere thuistaal dan Nederlands (dialect of een andere taal) kunnen vooral op sociaal vlak baat hebben bij het gebruik van hun thuistaal (als hulpinstructietaal bijvoorbeeld) en een positieve benadering ervan in het onderwijs: het verhoogt hun welbevinden. Verder heeft thuis dialect of een andere taal spreken in de meeste gevallen geen negatieve gevolgen voor iemands schoolprestaties.

Naast de constatering dat een goede beheersing van de standaardtaal voor leerlingen van essentieel belang is, zijn de volgende drie kernpunten uit het onderzoek naar standaardtaal en talige diversiteit in het onderwijs relevant voor dit advies:

- zorg voor kennis over talige diversiteit op metaniveau, bij leraren en leerlingen;
- kweek registerbewustzijn, zodat leerlingen gevoel krijgen voor welke taal(variëteit) in welke situatie geschikt is en bedreven raken in het maken van een weloverwogen keuze (registervaardigheid);
- besteed aandacht aan attitudevorming: een positieve houding ten opzichte van talen en taalvariëteiten.

Zie ook de literatuurverwijzingen in 'Verder lezen' aan het eind van deze adviestekst.

Bestaand beleid

Het onderwijsbeleid in Nederland en Vlaanderen neemt het gebruik van het Standaardnederlands als uitgangspunt. Talige diversiteit krijgt daarbij in Nederland nauwelijks aandacht; het bestaan van vele variëteiten van en talen naast het Nederlands heeft in het huidige beleid geen prominente plaats. In Vlaamse beleidsstukken is er meer over te lezen, maar de benadering van talige diversiteit in het onderwijs is niet consistent en verschilt bijvoorbeeld tussen het Vlaamse en het lokale niveau.

Beleidsmakers verwachten nogal veel van leraren op het terrein van talige diversiteit in het onderwijs: kennis, vaardigheden en attitude overbrengen op leerlingen en een voorbeeldfunctie vervullen in zowel het gebruik van de standaardtaal als de omgang met variëteiten en andere talen. Voor de haalbaarheid en facilitering van die doelen is op beleidsniveau niet altijd evenveel oog.

Beleidsvisies Taalunie

De *Visie op taalvariatie en taalvariatiebeleid* geeft richting aan het algemene beleid van de Taalunie op dit terrein. Het implementatieplan van het Algemeen Secretariaat pleit voor een open taalklimaat, waarin expliciet ruimte is voor variatie, ook binnen het Standaardnederlands. Wel blijft de standaardtaal in het beleid een centrale positie innemen. Het beleid ten aanzien van standaardtaal en taalvariatie moet vanzelfsprekend rekening houden met de wisselwerking tussen die twee; het moet bovendien passen in de context, waardoor het beleid in Nederland kan verschillen van dat in Vlaanderen.

Die visietekst en het implementatieplan nemen registerbewustzijn als uitgangspunt: welke variëteit past het best in een bepaalde communicatieve situatie? Formele interacties, zoals communicatie met de overheden, vereisen het gebruik van de striktst genormeerde taal, het Standaardnederlands. In geschreven taal worden van oudsher bijna als vanzelf standaardtaalnormen gehanteerd, al neemt de informalisering daar vooral in nieuwe media sterk toe (een appje neigt naar geschreven spreektaal). Gesproken taal is eerder persoonlijk gekleurd, maar moet in formelere situaties toch zeker begrijpelijk en verzorgd zijn en passen bij de gegeven context. Tegelijkertijd noemt de visietekst de standaardtaal niet neutraal. De keuze voor het Standaardnederlands kan, zeker in een context waarin het gebruik van standaardtaal niet geheel vanzelfsprekend is, een signaal zijn: het kan de communicatie en de verhoudingen beïnvloeden.

In algemene zin presenteert de visietekst een taalvariatiebeleid waarin de taalgebruiker centraal staat en taalvariëteiten niet intrinsiek goed of fout zijn: de basishouding tegenover taalvariatie is positief. Beleid op dit vlak moet echter realistisch zijn. Juist in het onderwijs, stelt de visietekst, is wel plaats voor normativiteit; daar moeten leerlingen hun vaardigheden in de standaardtaal (verder) ontwikkelen. Daarnaast moet het onderwijs inspelen op taalvariëteiten en registerbewustzijn; kennis en beheersing van taal en taalattitudes op metaniveau dus. Er zijn didactische contexten denkbaar waarin naast de standaardtaal ook andere talen en variëteiten een plaats kunnen krijgen.

Vaardigheid in de standaardtaal is van groot belang volgens *Iedereen taalcompetent!* Die visietekst noemt de volgende elementen die voor deze adviestekst van belang zijn: een positieve talige grondhouding, vertrouwen in de eigen taalbeheersing en registerbewustzijn en -vaardigheid: wanneer gebruik je welk register of welke taal? Om die doelen te bereiken is het (leren) beheersen van het Standaardnederlands in de onderwijscontext

vanzelfsprekend essentieel. Het is aan alle leraren om daarin hun rol en voorbeeldfunctie op te nemen.

Grondslagen voor beleidsadviezen

Zoals eerder aangestipt, is talige diversiteit een maatschappelijke realiteit waar het onderwijs op ingericht moet zijn. Maar hoe wenselijk het ook mag zijn dat iedereen het Standaardnederlands beheerst, de werkelijke taalsituatie is een stuk complexer. Beleidsmakers en leraren zullen moeten uitgaan van het feit dat niet alle leerlingen vanzelf al het Standaardnederlands kunnen gebruiken en dat ze er misschien ook niet allemaal even positief tegenover staan; dat geldt overigens ook voor een deel van de leraren zelf. Zoals hierboven werd betoogd, zou een ideale en tegelijkertijd reële situatie zijn dat naast het succesvol aanleren en inzetten van de standaardtaal ook erkenning van en respect voor ieders achtergrond, inclusief talige diversiteit, verweven is in het onderwijs. De adviezen zijn dan ook gericht op beide aspecten – standaardtaal en talige diversiteit – en zijn bedoeld om de daartussen bestaande en/of ervaren kloof te dichten.

Nederlands beheersen

Ondanks het toenemende gebruik van het Engels mogen we verwachten dat het Nederlands dominant zal blijven in de maatschappij. De media, de overheid en de meeste bedrijven zullen zich hoofdzakelijk van het Nederlands blijven bedienen. Bovendien is het de gemeenschappelijke omgangstaal in het hele taalgebied. Een zo goed mogelijke beheersing daarvan is dus onmisbaar en het aanbrengen van die beheersing is een taak van het onderwijs.

In de praktijk is het zo dat lang niet alle kinderen thuis vooral standaardtaal aangeboden krijgen. Dé plek om die taal goed te leren beheersen, is dus de school. Het is aan scholen en leraren om de standaardtaal in het onderwijs een centrale rol toe te kennen als instructietaal en algemene omgangstaal.

Daarbij is het de kunst om het Standaardnederlands zo toegankelijk en zo aantrekkelijk mogelijk over te brengen op de leerlingen. Dat stimuleert hen om er ook buiten de context van het onderwijs gebruik van te maken en er verder bedreven in te raken. Dat kan niet zonder begrip van en respect voor alle variëteiten en talen die leerlingen van huis uit meebrengen en/of onderling gebruiken. Die erkenning zorgt ervoor dat leerlingen zich thuis kunnen voelen op school.

Een belangrijk aspect van het onderwijzen en leren van de standaardtaal is registerbewustzijn. Kennis en beheersing van en gevoel voor de verschillende taalregisters, met de vaardigheid om ze op de juiste manier en op het juiste moment in te zetten, zijn essentieel om in de maatschappij de juiste toon aan te slaan, zowel in gesproken als in geschreven taal. Het is van groot belang leerlingen gedurende hun schoolcarrière bewust te maken van de variëteiten en talen die ze (moeten) beheersen, en in welke situaties ze die het best kunnen gebruiken.

Inclusieve benadering

Het begrip *Standaardnederlands* moet hierbij niet te streng worden afgebakend. Als de standaardtaal 'eng' wordt opgevat als de meest verzorgde, formele verschijningsvorm van het Nederlands, is de kloof met in de praktijk gebruikte andere variëteiten, zoals dialecten en tussentaal, groot en moeilijk te overbruggen en lijkt de beheersing van de standaardtaal als ideaal amper haalbaar.

Het beleid met betrekking tot talige diversiteit in het onderwijs zal in elk geval zodanig moeten zijn dat taalgebruikers er geen nadelen van ondervinden. Iedere leerling moet aansluiting kunnen vinden bij het gegeven taalonderwijs en geen enkele leerling zou zich op grond van zijn taalgebruik of talige achtergrond achtergesteld moeten voelen. Tegelijkertijd zal absoluut voorkomen moeten worden dat leerlingen met onvoldoende beheersing van het Nederlands van school af komen. Overigens zijn er zeker ook kansen om in de onderwijspraktijk te profiteren van talige diversiteit: het voorhanden zijnde talige kapitaal kan didactische voordelen bieden, of anders gezegd: het meertalige repertoire kan als een katalysator werken in het verwerven van de standaardtaal.

Enquête

Sluiten de visie en de adviezen van deze commissie aan bij de behoeften en wensen van mensen die werkzaam zijn in de onderwijspraktijk? Om hier een nader beeld van te krijgen is er een gerichte online enquête uitgevoerd. De meningen van 129 Nederlanders en 81 Vlamingen (voornamelijk werkzaam in het basis-, middelbaar en beroepsonderwijs; het hoger onderwijs is onder de respondenten marginaal vertegenwoordigd) over 14 stellingen geven globaal de indruk dat de adviestekst de meningen en ervaringen van leraren goed vertegenwoordigt. Wat in de antwoorden het meest opvalt, is dat veel leraren het Nederlands van groot belang vinden voor hun leerlingen en tegelijkertijd een tolerante houding aannemen tegenover het gebruik van variëteiten en andere talen.

Van de 210 respondenten is 98,5% het eens tot helemaal eens met de stelling 'Een goede beheersing van het Standaardnederlands is van belang voor de toekomst van leerlingen' en 74% is het (helemaal) oneens met de stelling 'Alle leerlingen Standaardnederlands leren spreken is een verouderd ideaal'. Over de stelling 'Zolang leerlingen elkaar verstaan, maakt het niet uit welke variëteit van het Nederlands ze onderling gebruiken' zijn de geesten opvallend verdeeld: 43% van de geënquêteerden is het hiermee (helemaal) oneens, 41% (helemaal) eens; opmerkelijk genoeg is de hoogste score voor mannelijke respondenten 'oneens', voor vrouwen juist 'eens'.

De grote meerderheid van de geënquêteerden omarmt de voorhanden talige diversiteit, getuige het feit dat 75% respectievelijk 85% van de respondenten het (helemaal) eens is met de stelling 'Leraren moeten de verschillende variëteiten van het Nederlands die leerlingen spreken (bv. dialect of een regionale taal) benutten bij het leren van het Standaardnederlands' respectievelijk 'Leraren moeten positieve aandacht besteden aan meertaligheid'.

In de twee gevallen waarin de herkomst of het land waar men woont een effect heeft op de meningen blijken de Vlamingen iets positiever te staan ten opzichte van andere talen en variëteiten dan de Nederlanders. De plaats van de respondenten in de wereld van het onderwijs speelt in enkele gevallen een rol: wie al werkzaam is in het onderwijs is sterker pro Standaardnederlands dan wie nog niet werkzaam is in het onderwijs. Daarnaast blijken respondenten die werkzaam zijn in het beroepsonderwijs het sterkst voor het gebruik van de thuistaal van de leerlingen en voor het tolereren van (afwijkende) accenten.

Een samenvatting van alle resultaten van de enquête is [hier](#) te vinden.

Adviezen

De commissie vraagt de Taalunie het beleid rondom talige diversiteit in het onderwijs zodanig vorm te geven dat:

- de hierboven genoemde overwegingen daarin gerespecteerd worden;
- de onderstaande adviezen kunnen worden opgevolgd door overheid (beleidsmakers) en onderwijs (scholen, leraren en lerarenopleiders).

De adviezen van de commissie zijn onderverdeeld in enkele thema's.

Adviezen rondom standaardtaal

Het Standaardnederlands opent in de Nederlandstalige maatschappij de meeste deuren. Ook is het de taal waarin in het Nederlandse taalgebied verreweg het grootste aanbod aan talige cultuur bestaat. Zowel voor een maatschappelijke carrière als voor de persoonlijke ontwikkeling heeft het Standaardnederlands grote betekenis. Daarom is deze variëteit het uitgangspunt in het onderwijs van en in het Nederlands.

- Het Standaardnederlands dient voor alle leraren de eerste keuze te zijn als instructietaal en als omgangstaal in een didactische context.
- Het Standaardnederlands dient ook in andere leraar-leerlinginteracties de eerste keuze te zijn, al zijn er zeker situaties waarin andere variëteiten en talen een functie kunnen hebben.
- Geef het leren beheersen van de standaardtaal aandacht in het hele onderwijs, niet alleen bij het vak taal of Nederlands.
- Laat leraren zich bewust zijn van hun voorbeeldfunctie op het gebied van taalgebruik.
- Blijf gedurende de hele onderwijsloopbaan aan leerlingen uitleggen dat het Standaardnederlands de taal is waarmee je in het hele Nederlandse taalgebied in het publieke domein het verst komt.
- Laat leerlingen zich het Standaardnederlands op twee manieren eigen maken: niet alleen de pure beheersing, maar ook de omarming ervan als een 'eigen' variëteit, waarin ze zich thuis voelen. Dit vergroot de kans op het gebruik van de standaardtaal als (informele) omgangstaal.
- Kies te allen tijde voor een positieve benadering van de standaardtaal: 'vreemd', 'streng' of 'moeilijk' moet niet op de voorgrond staan, maar juist aspecten als 'eigen', 'nuttig' en 'rijk' (en vele andere).
- Vat het begrip *Standaardnederlands* niet te beperkt op; ook binnen de standaardtaal is ruimte voor regionale en andere variatie. Als de standaard waaraan leerlingen in het onderwijs gevraagd wordt te voldoen, toleranter en minder dwingend is, groeit de kans dat ze het Standaardnederlands gaan zien als een van de variëteiten die ze (kunnen) beheersen en kunnen gebruiken. De verhouding tussen normativiteit in het onderwijs en de aantrekkelijkheid van standaardtaal verdient blijvende aandacht.
- Overweeg het onderwijs Nederlands voor (groepen) leerlingen die daar baat bij hebben, didactisch deels aan te pakken als tweede-/vreemdtaalonderwijs.

Adviezen rondom talige diversiteit

- Besteed in het onderwijs op een positieve manier aandacht aan talige diversiteit. Een goede attitude ten opzichte van taalvariatie en meertaligheid zorgt tegelijk voor

beseft van en respect voor registers, variëteiten en talen en voor beter begrip voor de rol van standaardtaal en het belang van de beheersing ervan.

- Geef leerlingen de kennis om te begrijpen hoe de talen en variëteiten die zij beheersen, zich tot elkaar verhouden. Laat ze reflecteren op hun eigen taalgebruik.
- Leer leerlingen de vaardigheid aan om bepaalde registers in de juiste context in te zetten.
- Respecteer alle andere variëteiten en talen naast het Standaardnederlands. Ze veroordelen of verbieden straalt negatief af op de taal zelf en de gebruikers ervan.
- Geef de ruimte aan andere variëteiten van en naast het Nederlands in de klas, voor zover het de groepsvorming met alle leerlingen in een klas niet in de weg staat en zolang het niet ten koste gaat van het leren beheersen van de standaardtaal. Waar talige diversiteit het leren in het algemeen of het leren beheersen van de standaardtaal specifiek hindert, moet het Standaardnederlands vooropstaan.
- Maak gebruik van didactische voordelen die het beheersen van andere talen en variëteiten kan bieden. Bijvoorbeeld door verschillen of overeenkomsten tussen talen in te zetten in het (vreemde)talenonderwijs.
- Combineer beleid voor taalvariatie in en om het Nederlands met beleid voor meertaligheid (nog los van het gebruik van andere talen als instructietaal). De talige diversiteit in de maatschappij en in de dagelijkse situatie van een groot deel van de leerlingen vraagt om een overkoepelende benadering.
- Besteed behalve aan de standaardtaal ook aandacht aan talige diversiteit bij veel meer vakken dan alleen Nederlands; taalbeschouwing vanuit dat perspectief kan ook aan bod komen bij bijvoorbeeld geschiedenis, maatschappelijke vorming en burgerschap en in het vreemdetalenonderwijs.
- Zorg ervoor dat kennis over en bewustzijn van talige diversiteit en standaardtaal een expliciet onderdeel zijn van leermiddelen.
- Integreer het onderwerp talige diversiteit en standaardtaal in de onderwijskundig-pedagogische en vakdidactische onderdelen van de lerarenopleidingen voor alle onderwijsniveaus.
- Lever maatwerk naast algemeen beleid rondom talige diversiteit. De concrete situatie verschilt per land, per regio, per gemeente en ook per school en schoolsoort, afhankelijk van onder meer het niveau, de herkomst en de achtergrond van de leerlingen. Niet elk advies is voor elke school of elk onderwijsniveau toepasbaar of raadzaam. Overheden moeten begrip hebben voor de verschillende behoeften van specifieke (soorten) scholen.

Adviezen m.b.t. doelgroepen

Na de bovenstaande algemene adviezen met betrekking tot standaardtaal en talige diversiteit in het onderwijs volgen hieronder specifiekere adviezen, die op een deel van de onderwijsniveaus, scholen, leraren en leerlingen van toepassing zijn. De uitdagingen verschillen immers naargelang de context.

- Houd in het beleid en in het concrete onderwijs bij de omgang met talige diversiteit rekening met de diversiteit van leerlingen zelf, als individu of als groep: hun leeftijd, niveau, etniciteit, taalprofiel, thuissituatie et cetera.

- Heb voor een zo groot mogelijk effect van beleid op het gebied van talige diversiteit ook oog voor het voorschoolse taalaanbod; dit kan via kinderopvang, maar ook door ouders bewust te maken van het belang van een taalrijke thuisomgeving.
- Zorg dat leerlingen niet alleen grammatica, woordenschat en spelling leren beheersen. Goed leren lezen, schrijven, luisteren en spreken behelst ook aandacht voor mooi, aantrekkelijk en creatief gebruik van het Nederlands, zowel receptief als productief. Op dit vlak van taalverrijking kan er ook ruimte zijn voor andere variëteiten en talen. Bij dit alles spelen de individuele kenmerken en talenten van leerlingen uiteraard een rol.
- Sta open voor individuele verschillen en de omgang daarmee in concrete gevallen. Reik leerlingen strategieën aan voor situaties waarin de gesprekspartner een bepaald register of een bepaalde variëteit niet of juist beter beheerst.
- Besteed in het beroepsgericht onderwijs nadrukkelijk aandacht aan taalvaardigheid in de standaardtaal in relatie tot de taalachtergrond van de leerlingen; hoe minder zij buiten school in aanraking komen met standaardtaal, hoe sterker de school die taak moet vervullen.
- Breng in het beroepsgericht onderwijs een duidelijke relatie aan tussen taalvaardigheidsonderwijs en onderwijs in registerbewustzijn en -vaardigheid en de beroepspraktijk, zonder het belang van taalvaardigheid in alle andere aspecten van het leven uit het oog te verliezen.
- Laat de ondersteuning van al dan niet erkende regionale variëteiten en talen over aan lagere overheden, zoals provincies en gemeenten. Omdat ze hun eigen dynamiek, diversiteit en vitaliteit vertonen en geen kernfunctie hebben in het onderwijs, hoeft de centrale overheid ze niet te faciliteren (afgezien van zaakvakonderwijs in Engels, Frans of Duits op meertalige scholen). De overheden in de betreffende regio's moeten bij de Taalunie terecht kunnen voor advies. Het ministerie van Onderwijs kan hier een ondersteunende rol in spelen.
- Lever maatwerkoplossingen voor Brussel. In de complexe, meertalige werkelijkheid van Brussel, met het Frans als dominante taal, is het Nederlands vaak geen thuistaal en/of omgangstaal, terwijl Nederlandstalig onderwijs wel in trek is. Algemeen beleid voor de rest van het taalgebied zal in Brussel niet voor honderd procent toegepast kunnen worden.

Adviezen rondom hulp aan scholen en leraren

- Besteed aandacht aan de kennis, vaardigheden en attitude van leraren. Dat is van het grootste belang, omdat leraren essentieel zijn voor het onderwijs in taalvaardigheid, de overdracht van talige kennis op metaniveau en het bevorderen van een respectvolle taalattitude van leerlingen.
  - Zorg dat de vaardigheid in het Standaardnederlands van aanstaande leraren op het niveau is dat nodig is voor een goede beroepsuitoefening en voor de talige voorbeeldfunctie die ze voor de leerlingen hebben.
  - Zorg dat naast de standaardtaal ook talige diversiteit een prominent onderdeel is van de lerarenopleiding op alle niveaus; niet alleen de kennis erover, maar ook de (vak)didactische aspecten ervan en de houding ertegenover.

- Neem aandacht voor talige diversiteit en standaardtaal nadrukkelijk op in programma's voor nascholing en zorg dat dat op een didactisch relevante en uitdagende manier gebeurt.
- Houd expliciet rekening met andere leraren dan leraren Nederlands. Ook die moeten worden toegerust voor een goede omgang met standaardtaal, variëteiten van het Nederlands en andere talen. Dit geldt nog sterker bij opleidingen waar Nederlands geen apart vak is.
- Laat leraren zich vrij voelen hun registervaardigheid actief op school in te zetten en zo een voorbeeld voor leerlingen en collega's te zijn.
- Laat scholen de status van het Standaardnederlands en de omgang met talige diversiteit opnemen in hun talenbeleid (in Vlaanderen is zo'n beleid verplicht, in Nederland nog niet). Een talenbeleidscoördinator op school kan de nodige aandacht voor een goede omgang met talige diversiteit aantrekkelijk en laagdrempelig maken, zodat leraren – die het toch al druk hebben – zich niet extra belast voelen.
- Stimuleer dat er per onderwijsniveau geschikt lesmateriaal wordt ontwikkeld dat talige diversiteit integreert in de onderwijspraktijk.
- Omarm in het beleid ook bottom-up-initiatieven: goede praktijkvoorbeelden uit het onderwijs die bewezen effectief zijn, zouden voor alle scholen beschikbaar gesteld moeten worden. De Taalunie kan dat faciliteren.
- Bied handvatten om ook andere actoren dan alleen leraren in de schoolpraktijk te betrekken bij beleid rondom standaardtaal en talige diversiteit: schoolbesturen en -directies, medezeggenschapsraden, onderwijsbegeleidingsdiensten, niet-onderwijzend personeel, ouders/verzorgers e.d.

Slotopmerking

In al zijn diversiteit vormt het continuüm van het Nederlands wel degelijk ook een eenheid. Aandacht voor talige diversiteit en standaardtaal in het onderwijs kan de verstaanbaarheid, de communicatie en het begrip tussen gebruikers van vele variëteiten bevorderen. Daar kan het hele taalgebied, aan beide zijden van de grens (en ook aan de andere kant van de oceaan), van profiteren.

Commissie

- Frans Hinskens (voorzitter), taalkundig onderzoeker aan het Meertens Instituut (KNAW), Amsterdam, en hoogleraar Taalvariatie en Taalcontact aan de Radboud Universiteit Nijmegen
- Peter Debrabandere, docent Nederlands, Duits en copywriting aan de Katholieke Hogeschool Vives in Brugge en hoofdredacteur van *Neerlandia*
- Steven Delarue, taalkundige en beleidsmedewerker bij Onderwijscentrum Gent, hoofdredacteur van *Fons* en voorheen actief als lesgever en doctoraatsonderzoeker aan de Universiteit Gent
- Herman Giesbers, lerarenopleider Nederlands aan de HAN University of Applied Sciences en docent communicatie- en informatiewetenschappen aan de Radboud Universiteit Nijmegen
- Sjaak Kroon, hoogleraar Meertaligheid in de multiculturele samenleving aan Tilburg University
- Vivien Waszink, onderzoeker/taalkundige op het Instituut voor de Nederlandse Taal (INT), Leiden

Auteur

- Wouter van Wingerden

Verder lezen

In het advies wordt verwezen naar de volgende beleidsteksten.

- Vanhooren, S., C. Pereira & M. Bolhuis (2017). *Iedereen taalcompetent! Visie op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.
- Adviescommissie Taalvariatie (2019). *Visie op taalvariatie en taalvariatiebeleid*. Den Haag: Taalunie.
- Curriculum.nu (2019). Samen bouwen aan het primair en voortgezet onderwijs van morgen. Leergebied Nederlands. Te raadplegen op <https://www.curriculum.nu/voorstellen/nederlands>.
- Meesterschapsteam Nederlands (2018). *Visie op de toekomst van het curriculum Nederlands*. Te raadplegen op <https://nederlands.vakdidactiekgw.nl/2018/02/10/visiestuk-meesterschapsteams-nederlands-voor-curriculum-nu/>.
- Vlaamse Regering (2019). *Besluit van de Vlaamse Regering tot goedkeuring van de curriculumdossiers voor de eerste graad van het secundair onderwijs*.

De volgende literatuurstudie biedt een samenvatting van en verwijzing naar veel relatief recent onderzoek op het terrein van standaardtaal en talige diversiteit.

- Smidt, E. (2018). *Omgaan met standaardtaal en taalvariatie in het Nederlandse en Vlaamse onderwijs*. [[hier](#) te raadplegen]

De geselecteerde publicaties hieronder bieden waardevolle achtergrondinformatie over standaardtaal en talige diversiteit in het onderwijs en daarbuiten.

- Absillis, K., J. Jaspers & S. Van Hoof (2012). *De manke usurpator. Over verkavelingsvlaams*. Gent/Utrecht: Story-Scientia/Ef & Ef Media.
- ACLO-M (1978). *Schooltaal Thuistaal. Over de verschillen tussen de schooltaal en de thuistaal van kinderen en de onderwijskundige gevolgen daarvan*. 's Gravenhage: Staatsuitgeverij.
- Bakkes, P. (2005 evlg.). *Je eigen taal .../ Dien eige taal .../ Wiejer in dien taal .../* Roermond: Bureau Streektaal Nederlands-Limburg.
- Bennis, H., L. Cornips & M. van Oostendorp (2004). *Verandering en verloedering: Normen en waarden in het Nederlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press • Salomé.
- Blommaert, J. & P. Van Avermaet (2008). *Taal, onderwijs en de samenleving. De kloof tussen beleid en realiteit*. Berchem: Epo.
- Cheshire, J., V. Edwards, H. Münstermann & B. Weltens (red.) (1989). *Dialect and Education: Some European Perspectives*. Clevedon/Philadelphia: Multilingual Matters.
- CMM (1976). *School en dialect. Een discussienota*. 's-Hertogenbosch: CMM (=Commissie Modernisering Moedertaalonderwijs).
- Cornips, L. (2012). *Eigen en vreemd. Meertaligheid in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

- De Graaf, A., S. Delarue & K. De Coninck (red.) (2019). *Antwoorden op vragen over omgaan met meertaligheid in het onderwijs in het Nederlandse taalgebied*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.
- Delarue, S. (2016). *Bridging the policy-practice gap. How Flemish teachers' standard language perceptions navigate between monovarietal policy and multivarietal practice*. Gent: Universiteit Gent.
- De Sutter, G. (red.). (2017). *De vele gezichten van het Nederlands in Vlaanderen: Een inleiding in de variatietaalkunde*. Leuven / Den Haag: Acco.
- Driesen, G., F. van der Slik & K. de Bot (2002). "Home language and language proficiency: A large-scale longitudinal study in Dutch primary schools". In: *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 23(3), 175-194.
- Hagen, A. & J. Sturm (1982). *Dialect en school*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Hendrickx, E., K. Hendrickx, W. Martin, H. Smessaert, W. Van Belle & J. Van der Horst (red.) (2010). *Liever meer of juist minder? Over normen en variatie in taal*. Gent: Academia Press, p. 1-14.
- Hinskens, F. (1999). Dialect, tweetaligheid en onderwijs. In: J. Heinrichs (ed.), *Grensverleggend onderwijs. Eijkhagencollege*. Landgraaf: Eijkhagencollege, p. 24-35.
- Hinskens, F. (2015). *Wijdvertakte wortels. Over etnolectisch Nederlands*. Amsterdam University Press. Open access via: <http://www.oapen.org/search?identificer=636090;keyword=Hinskens>
- Hos, H., H. Kuiper & H. van Tuijl (1982). *Dialect op de basisschool. Het Kerkradeproject: van theorie naar onderwijspraktijk*. Z.p.: SLO/SVO.
- Keulen, R., T. van de Wijngaard, H. Crompvoets & F. Walraven (red.) (2007). *Riek van klank. Inleiding in de Limburgse dialecten*. Sittard: Veldeke Limburg/Media Groep Limburg.
- Kraaykamp, G. (2005). "Dialect en sociale ongelijkheid: Een empirische studie naar de sociaal-economische gevolgen van het spreken van dialect in de jeugd". In: *Pedagogische Studiën*, 82, 390-403.
- Kroon, S. & T. Vallen (red.) (2004). *Dialect en school in Limburg*. Amsterdam: Aksant Academic Publishers.
- Kuijper, H., S. Stijnen & J. van den Hoogen (1983). *Onderwijs tussen dialect en standaardtaal. Onderzoek in en beschouwingen over de innovatiefase van het Kerkradeproject*. Nijmegen/'s-Gravenhage: KU-NCDN/SVO.
- Nortier, J. (2001). *Murks en straattaal. Vriendschap en taalgebruik onder jongeren*. Amsterdam: Prometheus.
- Nortier, J. (2009). *Nederland meertalenland. Feiten, perspectieven en meningen over meertaligheid*. Amsterdam: Aksant.
- Stijnen, S. & T. Vallen (1981). *Dialect als onderwijsprobleem. Een sociolinguïstisch-onderwijskundig onderzoek naar problemen van dialectsprekende kinderen in het basisonderwijs*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
- Stroop, J. (red.) (2003). *Waar gaat het Nederlands naartoe?* Amsterdam: Bert Bakker.
- Trudgill, P. (1975). *Accent, dialect and the school*. Londen: Edward Arnold.
- Vallen, T. (1992). Taalvariatie. In Nijmeegse Werkgroep Taaldidactiek, *Taaldidactiek aan de basis* (vierde druk). Groningen: Wolters-Noordhoff, p. 121-159.

- Van den Branden, K. & M. Verhelst (2009). "Naar een volwaardig talenbeleid. Omgaan met meertaligheid in het Vlaams onderwijs". In: Jürgen Jaspers (red.), *De klank van de stad. Stedelijke meertaligheid en interculturele communicatie*. Acco: Leuven, p. 105-137.
- Van der Horst, J. (2008). *Het einde van de standaardtaal. Een wisseling van Europese taalcultuur*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Van der Sijs, N. (red.) (2002-2005). *Taal in stad en land*. (27 delen). Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Van der Sijs, N. (2005). *Wereldnederlands. Oude en jonge variëteiten van het Nederlands*. Den Haag: SDU uitgevers.
- Van der Sijs, N., J. Stroop & F. Weerman (red.) (2006). *Wat iedereen van het Nederlands moet weten en waarom*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Van Reenen, P. & M. Elias (1998). *Taalverschillen. Een werkboek over variatie en verandering in taal*. Bussum: Coutinho.
- Van Wingerden, W. (2017). *'Maar zo heb ik het geleerd!' De waarheid achter 50 taalkwesties*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale.
- Vlaamse Regering. (2018). *Ontwerp van decreet betreffende de onderwijsdoelen voor de eerste graad van het secundair onderwijs*. Te raadplegen op <http://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1430279>.
- Yao, Y. & J. van Ours (2019). "Daily dialect-speaking and wages among native Dutch speakers". In: *Empirica*, 46(4), 653-668.